

NÜŞABƏ QULİYEVA

*Bakı Dövlət Universitetinin doktorantı,
Azərbaycan Universiteti Beynəlxalq Magistratura
və Doktorantura Mərkəzinin direktoru,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent**E-poçt: nushaba.guliyeva@au.edu.az
<https://orcid.org/0000-0001-7117-6394>***HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN
TƏHSİLİNDƏ İSLAHATLAR VƏ İNKİŞAF****Giriş:**

Məktəb və maarif tarix boyu hər bir xalqın tərəqqisində, onun milli özünüdərkində də mühüm rol oynayır. Çünki milli özünüdərk formalaşmadan milli-mədəni irs qoruna, inkişaf etdirilə bilməz. Milli-mədəni irsin qorunması birbaşa təhsil sistemi ilə sıx bağlıdır. Bu həqiqətləri dərinlən başa düşən Heydər Əliyev Azərbaycan xalqınının maariflənməsinə, savadlanmasına xüsusi diqqət yetirirdi. Əlbəttə, Heydər Əliyevin təhsil sahəsindəki fəaliyyəti ölkədə yeridilən siyasətin tərkib hissəsi idi. Təhsil sahəsində həyata keçirdiyi tədbirlər onun mədəni irsin inkişaf etdirilməsində, maarifçi və milli kadrların hazırlanması sahəsində əvəzsiz bir strateq kimi fəaliyyətinin əsas göstəricisidir.

Müdrək şəxsiyyət respublikada elm və təhsilin, mədəniyyət və incəsənətin, səhiyyənin inkişafına xüsusi qayğı göstərdi. Azərbaycanda mədəni-maarif, elm, səhiyyə, sosial xidmət obyektlərinin geniş şəbəkəsi yaradıldı. Təhsilin inkişafı, milli kadrların hazırlanması işinin təşkili bu dövrdə tamamilə yeni səviyyəyə çatdırıldı [1, s.366].

Təhsilin önəmi:

Təhsil insanın inkişafı konsepsiyası baxımından imkanlarının genişləndirilməsində mühüm rol oynayır. Yüksək keyfiyyətli təhsil və əmək bazarının tələblərinə cavab verən peşəkar hazırlıq insanlara layiqli məşğulluq, öz potensialını tam inkişaf etdirərək həyata keçirmək, əməyin məhsuldarlığını artırmaq imkanı verir. Təhsil hər bir ölkənin insan inkişafı və dövlətin gələcəyi üçün vacibdir. Bir məfhum kimi, “təhsil” praktik fəaliyyət üçün gərəklilən biliklərin və müvafiq bacarıq və sərişlələrin məcmusudur.

YUNESKO-nun müəyyən etdiyi beynəlxalq tərifə görə isə, təhsil şəxsiyyətin bacarıq və davranışlarının təkmilləşdirilməsinin elə bir prosesi və nəticəsidir ki, bu zaman o, əqli yetkinlik və fərdi inkişafa nail olur [2].

Belə ki, təhsil dedikdə yalnız formal təhsil, yəni məktəb və ya universitet təhsili nəzərdə tutulmur. Təhsil həyatın müxtəlif çağırışlarına hazırlıq üçün uzunmüddətli və çoxşaxəli öyrənmə prosesidir. Başqa sözlə, təhsil fərdlərə ötürdüyü əsaslı bilik və bacarıqlarla onların öz arzu və amallarını necə ifadə etməsini və həyata keçirməsini müəyyənləşdirir, həm də onları öz icmalarının həyatında fəal iştirak edən düşüncəli vətəndaş kimi yetişdirir. Eyni zamanda, təhsil sistemi ölkənin milli dəyərlərini mənimsəmiş vətəndaş formalaşdırmalı, qloballaşan və müasir dünyada rəqabətə davamlı, peşəkar kompetensiyalara və biliklərə malik bir insan yetişdirir. Bundan əlavə, uşaqlar xoşbəxt və müvəffəqiyyətli bir gələcək üçün hədəf qurmağı və əldə etməyi, duyğuları idarə etməyi, özünün və başqalarının hissələrini anlamağı, dost və tərəfdaş münasibətlərini qorumağı, konfliktləri konstruktiv şəkildə həll etməyi, məsuliyyətli və inamlı bir insan olmaları üçün həyat bacarıqlarını bilməlidir. Xüsusən yeniyetmə yaş dövründə özünütanıma, ünsiyyət bacarıqları və idrak bacarıqları kimi müxtəlif həyat bacarıqlarının inkişaf və tətbiqi vacibdir. Belə ki, filosof Con Dyuinin fikrincə, təhsil həyata hazırlıq deyil; təhsil həyatın özüdür [3].

Heydər Əliyev və Azərbaycanda təhsilin inkişafı:

Azərbaycan Respublikasında müstəqil dövlət quruculuğu vəzifələri – müstəqilliyin möhəmləndirilməsi, təhlükəsizliyin, ərazi bütövlüyünün və iqtisadi maraqların təmin olunması və s. özünəməxsus xüsusiyyətlərlə, vəzifə və taktiki gedişlərlə fərqlənən müxtəlif istiqamətli xarici siyasət yeridilməsini tələb edirdi. Heydər Əliyev ölkənin müstəqilliyinin dönməzliyini nail olmaq, onu tədricən ənənəvi siyasi təsir dairəsindən çıxarmaq, tarixən formalaşmış xarici iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələrdən müstəqillik mənafeleləri üçün səmərəli istifadə etmək, Şərqlə Qərb arasındakı münasibətlər sistemində Azərbaycan Respublikasının özünəməxsus yer tutmasını təmin etmək üçün region dövlətlərinin köklü maraqlarına

toxunmamaq şərti ilə çoxşaxəli və tarazlaşdırılmış siyasət həyata keçirirdi [7, s. 224].

Heydər Əliyevin fəaliyyəti nəticəsində respublikada həyatın elə bir sahəsi qalmadı ki, orada inkişaf, tərəqqi müşahidə olunmasın. Ölkənin iqtisadiyyatı, xalqın rifah halı, elm və incəsənət, səhiyyə sahələri inkişaf edərək Azərbaycanı keçmiş müttəfiq respublikaları sırasında ən ön yerlərdən birini tutmasına gətirib çıxardı. Azərbaycan quruculuq, yaradıcılıq və tərəqqi dövrü keçirirdi, cəmiyyətin bütün təbəqələrində fasiləsiz inkişaf, irəliləyiş ruhu hökm sürürdü. Məhz bütün deyilənlərin nəticəsində yalnız Azərbaycan, həmçinin keçmiş SSRİ respublikalarından Rusiya və Ukrayna ittifaq büdcəsindən dotasiya almırdı. Tarixdən məlum olduğu kimi, iqtisadi müstəqillik, iqtisadi qüdrət millətin siyasi müstəqilliyinin bazisini təşkil edir. Bu baxımdan, keçən əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycanın iqtisadi sahədə qazandığı nailiyyətlər siyasi müstəqillik yolunda mühüm təməl hesab edilməlidir. Bu mənada, Ulu Öndərin bu fəaliyyəti ilə təkcə, İttifaq respublikası olan Azərbaycanın deyil, həm də gələcək müstəqil Azərbaycanın möhkəm təməlini, sonrakı nəsillərin xoşbəxt və firavan həyatının təməlini qoydu. Onun ikinci hakimiyyət illərində isə Azərbaycan dünya miqyasında tanınan və tərəqqiyə doğru gedən dövlət statusunu qazandı. Ulu Öndərin yenidən ölkəyə rəhbərliyi sayəsində siyasi sabitlik bərqərar oldu, atəşkəs əldə edildi, irimiqyaslı iqtisadi islahatlara başlandı. Bunun nəticəsində ölkədə maliyyə vəziyyəti sabitləşdi, iqtisadiyyata cəlb olunan investisiyaların həcmi ildən-ilə artdı, xalqın həyat səviyyəsi yaxşılaşmağa başladı [4, s.7].

Bu gün birmənalı şəkildə deyə bilərik ki, Ümummilli Liderimizin rəhbərliyi, tövsiyələri ilə hazırlanmış proqramlar, seçdiyi strateji yol Azərbaycan təhsilinin, onun maddi-texniki bazasının uzunmüddətli, dinamik inkişafını təmin etmişdir. Hazırda Ulu Öndərimizin daxili və xarici siyasəti, iqtisadi plan və proqramları Heydər Əliyev məktəbinin layiqli yetirməsi, möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə uğurla davam etdirilir. Məhz bu siyasətin ardıcıl və məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilməsinin nəticəsidir ki, son illərdə Azərbaycan istər sosial-iqtisadi, istərsə də elm və təhsil sahəsində möhtəşəm nailiyyətlər əldə edə bilib. Dünyanın bir sıra ölkələrinin iqtisadi böhranla çarpışdığı bir vaxtda Azərbaycan özünün iqtisadi uğurlarını ilbəl artırır. Prezident İlham Əliyevin ayrı-ayrı dövlət

proqramları şəklində irəli sürdüyü layihələr ölkəni sürətlə irəli aparır. Bu gün Azərbaycan regionun ən güclü dövlətinə çevrilib.

Təhsilin müasir dövrü

Dünyanın inkişaf tarixinə nəzər salsaq, görərik ki, bütün mühüm inkişaf təhsildən başlayır. İqtisadiyyat, mədəniyyət, tibb, elm, müdafiə, təhlükəsizlik, texnologiya sahəsində əldə olunan nailiyyətlər-həmişə təhsilin inkişafı ilə sıx bağlıdır. Təhsildə müvəffəqiyyət qazanan xalqlar bütün sahələrdə sürətlə inkişaf edir. Qarşıya qoyulan vəzifələri yerinə yetirmək üçün aşağıdakı metodlardan istifadə edilmişdir:

- nəzəri təhlil metodu (problemlə bağlı müxtəlif pedaqoji və metodik ədəbiyyatların ümumi təhlili);
- pedaqoji təhlil metodu - müsahibə, müşahidə, analiz, sintez (proqramların, dərsliklər və metodik vəsaitlərin təhlili).
- müqayisəli metod (mövzuyla bağlı fikirlərin xarici ədəbiyyatlarla müqayisəli təhlili).

Daim inkişaf edən dünya təhsil sisteminə inteqrasiya üçün çevik islahatların həyata keçirilməsi zəruridir. Ölkəmizdə də müstəqillikdən sonra bütün sahələr üzrə, həmçinin təhsil sahəsində geniş islahatlar aparılmağa başlandı. Dövlət Komissiyası tərəfindən hazırlanan islahatlar proqramı Ümummilli Lider Heydər Əliyevin 15 iyun 1999-cu il tarixli "Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramının təsdiqi haqqında" Fərmanı ilə tətbiq olunmağa başlamışdır. Əsas məqsəd təhsilin bütün pillələrində toplanmış potensialı saxlamaq və inkişaf etdirməkdən ibarət idi. Bu islahat proqramı təhsildə humanistləşdirilmə, humanitarlaşdırılma, demokratikləşdirilmə, differensiallaşdırılma və inteqrasiya kimi əhəmiyyətli prinsiplər əsasında təhsil sisteminin strukturunun, məzmununun, kadr hazırlığı və təminatının, tədris, elmi-metodiki və informasiya təminatının idarə olunmasının, maddi-texniki bazasının və iqtisadiyyatının təkmilləşdirilməsini nəzərdə tuturdu [5, s.366-368].

Yeni təhsil proqramının-Kurikulumun qəbul olunması qiymətləndirmə sisteminə də müəyyən dəyişikliklərin edilməsini zəruri etdi. Təhsilin keyfiyyətinin artırılması istiqamətində aparılan islahatlardan biri də qiymətləndirmə sistemi ilə bağlıdır. Belə ki, 13 yanvar 2009-cu ildə "Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində qiymətləndirmə Konsepsiyası" qəbul edilmişdir. Bu konsepsiya-

ya əsasən yeni qiymətləndirmə mexanizmləri təsdiq olunmuş və onların tətbiqinə başlanılmışdır. Təlim-tədris prosesinin inkişaf etdirilməsi, şagird nailiyyətləri haqqında obyektiv məlumatların toplanması, həmçinin təhsil standartlarının məqsədli şəkildə izlənilməsi üçün yeni qiymətləndirmə mexanizmlərinin yaradılması qarşımızda duran mühüm vəzifələrdən idi [6, s.4].

Artıq ənənəvi qiymətləndirmə vasitələri müasir idarəetmə sistemində və təlim prosesində öz təsirini itirmiş, bunlarla yanaşı, yeni qiymətləndirmə növlərindən istifadə olunmağa başlanılmışdır. Belə ki, bu anlayışların mahiyyətini və məzmununu dərinləndirərək dərk etmək, qiymətləndirmə meyarlarını düzgün seçmək, müəyyən ölçülər və hesablamalar aparmaq qiymətləndirmə prosesində vacib şərtlərdən hesab olunur.

Ümumiyyətlə, təhsildə aparılan bütün islahatların onun keyfiyyətinin artırılmasına xidmət etməlidir. Hazırda təhsil sahəsində mühüm dəyişikliklərin, yeniliklərin həyata keçirilməsi prosesi uğurla yerinə yetirilir. Ölkəmizdə aparılan bu islahatların nəticəsində standartlara uyğun bir çox yeni məktəblər inşa edilmiş və təmir edilmiş, müasir maddi-texniki baza və informasiya-kommunikasiya texnologiyaları ilə təmin olunmuş, təhsilənlər üçün əlverişli şərait yaradılmışdır. Bundan başqa, məktəb rəhbərliyi və pedaqoji heyət müasir təhsil sistemində uyğun xüsusi hazırlıqlar keçmiş, onların informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə bacarıqları artırılmışdır. Təhsildə keyfiyyət məsələsi həmişə gündəmdə olmuşdur. Ölkəmizdə də keyfiyyətli təhsilə nail olmaq üçün təhsilin idarə olunması istiqamətində yeniliklərin və dəyişikliklərin həyata keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müasir dövrdə təhsili idarə edənlərin-təhsil menecerlərinin formalaşması yönündə genişmiqyaslı tədbirlər planı hazırlanaraq, həyata keçirilməyə başlanmışdır. Təhsil müəssisələrini idarə edənlər, təhsil menecerləri vaxtı-vaxtında müvafiq qurumlar tərəfindən yoxlanılmazsa, onların monitorinq və qiymətləndirilməsi keçirilməzsə, təhsildə keyfiyyətə nail olmaq mümkün olmaz.

Nəticə:

Məhz buradan da çıxış edib deyə bilərik ki, Azərbaycan tarixinin XX əsr mərhələsinin görkəmli şəxsiyyəti, nəhəng siyasətçi, Ulu Öndər kimi ən nüfuzlu adı ləyaqətlə qazanmış və şəərəflə daşıyan, 1993-2003-cü illərdə müstəqil Azərbaycan Res-

publikasının Prezidenti olmuş Heydər Əliyevin 01.10.2003-cü il tarixli Azərbaycan xalqına Müraciətində son cümlələrdə ifadə olunmuş dərin mənə həyatı mahiyyət kəsb edən, həmçinin tarixyüklü Qərarı – “varislik ideyası” İlham Əliyevin xalqın yüksək fəallığı ilə Prezident seçilməsi və arxada qalan 20 illik böyük bir dövrdə bütün sahələrdə möhtəşəm nailiyyətlərlə dolğun olub, hətta Azərbaycanın 30 illik ən ağır taleyüklü – Dağlıq Qarabağ torpaqlarının işğaldan azad olması, Vətən müharibəsinin zəfərlə başa çatması ilə tarixə iz salmaqla Heydər Əliyev uzaqgörənliyini, Azərbaycan xalqının Ümummillili Liderinin inamında yanılmadığını təsdiq edir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. *Ümummillili lider Heydər Əlirza oğlu Əliyevin irsi və milli ideologiyasının formalaşması məsələləri*. – B.: Elm və təhsil, 2010. - 424 s.,
2. *UNESCO and Education*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248136>
3. *John Dewey. Democracy and Education*. 1997 <https://www.gutenberg.org/files/852/852-h/852-h.htm>
4. *Rafiq Novruzov. Heydər Əliyevin təhsil siyasəti Xalq qəzeti*. - 2018.- 5 may. - № 101
5. *Heydər Əliyev. "Müstəqilliyimiz əbədidir"*. Çıxışlar. Nitqlər, Bakı, 2008-ci il, VIII cild,
6. *Ənvər Abbasov, Qiymətləndirmə sahəsində fəaliyyətlərimizin əsasını təşkil edən sənəd. "Azərbaycan müəllimi"*. - 2014.- 5 dekabr.
7. *Гулиева Н. Образовательная политика Гейдара Алиева в Азербайджане (краткий обзор). Heydər Əliyev və türk dünyası, 223-226.*

XÜLASƏ

Ölkəmizin müasir dünyada layiqli yer tutması üçün konkret vəzifələr müəyyənləşdirmiş Heydər Əliyev hər bir Azərbaycan vətəndaşından əcdadlarımızın bizə əmanət qoyduğu milli-mənəvi irsi, böyük tarixi keçmişini unutmamağı tövsiyə edir, xalqımızın milli-mədəni varlığının və özünəməxsusluğunu qoruyub saxlamağı indiki və gələcək nəsillərə vəsiyyət edirdi. Heydər Əliyev milli-mənəvi dəyərlərimizə qiymət verərkən, buraya xalqımızın əsrlər boyu formalaşdırdığı inam və etiqadı, milli mədəniyyətini, adət-ənənələrini, əxlaqi keyfiyyətlərini daxil edirdi. Heydər Əliyev milli-mənəvi irsimizin qorunub saxlanılmasında, inkişaf etdirilməsində, dünya miqyasında təsdiqini tapmasında əvəzsiz rol oyna-

mış, onun titanik fəaliyyəti sayəsində Azərbaycan mədəniyyəti milli-dövlət sərhədlərini aşaraq bəşər mədəniyyətinin inkişafına layiqli töhfələr vermişdir. Azərbaycanın son təxminən 50 illik tarixini əhatə edən mənəvi-mədəni həyatında baş verən bütün yeniliklərin, uğurların əsas ideoloqu, təşəbbüskarı və təşkilatçısı Heydər Əliyev olmuşdur. Milli-mənəvi irsimizə, dəyərlərimizə bağlılıq onun tərbiyəsindən, əqidəsindən və ruhundan qidalanırdı. O, həyatı, qəlbi ilə öz xalqının mənəvi köklərinə, dininə bağlı idi, onlardan qaynaqlanırdı, onlardan ilham alırdı. Milli liderimiz yaxşı dərk edirdi ki, hər bir xalqı tanıdan onun təbii sərvətləri, iqtisadi potensialı, hərbi qüvvəsi deyil, məhz mədəniyyətidir, mənəvi dəyərlər sistemidir.

Açar sözlər: *Heydər Əliyev, təhsil, elm, Azərbaycan, qanun, sərəncam, mübadilə.*

SUMMARY

Heydar Aliyev, who defined concrete tasks for our country to take a worthy place in the modern world, recommended to every citizen of Azerbaijan not to forget the national and spiritual heritage, the great historical past that our ancestors have entrusted to us, and to preserve the national and cultural existence and uniqueness of our people. Heydar Aliyev, while appreciating our national and moral values, included the faith and ethics, national culture, traditions and moral qualities that our people have formed for centuries. Heydar Aliyev has played an irreplaceable role in preserving, developing, and recognizing our national and spiritual heritage in the world, and thanks to his titanic activity, Azerbaijani culture has transcended national and state borders and made worthy contributions to the development of human culture. Heydar Aliyev was the main ideologist, initiator and organizer of all the innovations and successes in the spiritual and cultural life of Azerbaijan over the past 50 years. The loyalty to our national and spiritual heritage and values was nourished by his upbringing, convictions and spirit. His life, his heart, was attached to the spiritual roots of his people, his religion, and he drew from them, he was inspired by them. Our national leader was well aware that it is not its natural resources, economic potential, military strength that distinguishes each people, but its culture, its system of moral values.

Key words: *Heydar Aliyev, education, science, Azerbaijan, law, decree, exchange.*